

Problematiske perspektiver - og på partnervold?

Astrid Renlands innlegg om offerperspektivets dominerende posisjon i forståelsen av kvinnelige rusmisbrukere, er tankevekkende. Spørsmålene hun reiser, er også relevante i sammenheng med vold mot kvinner.

TEKST

Hilde Pape

PUBLISERT 8. mai 2012

IKKE ENKELT: Det er ingen tvil om at feministisk aktivisme har kommet voldsutsatte kvinner til gode. Samtidig har de ideologiske føringene satt spor, skriver Hilde Pape.

Illustrasjonsfoto: YAY Micro

DEBATT: RUS

Offerperspektivet er fortsatt hovedtilnærmingen til forståelsen av kvinner, avvik og rus, skrev Astrid Renland, redaktør i Rus & Samfunn, i marsutgaven av Tidsskriftet. Se også innlegget til Kari Lossius i aprilutgaven.

I 1980-årene var jeg tilknyttet til Krisesenteret for mishandlede og voldtatte kvinner i Oslo ved siden av studiene. På den tiden var virksomheten preget av feministisk glød. Foruten å tilby kvinner bistand og beskyttelse, gikk vi aktivt inn for å spre bevisstgjørende kunnskap om en fæl og fortiet voldsvirkelighet, og for å bekjempe kvinneundertrykkelse i vid forstand. Mer eller mindre eksplisitt var budskapet at alle menn var potensielle overgripere, og at vold og misbruk kunne ramme hvilken kvinne som helst.

«På samme måte som for kvinner som ruser seg, har også nyere forskning om vold i parforhold gitt resultater som utfordrer rådende sosiale konstruksjoner av problemet»

Kvinner som ofre

Det var tiden ved Krisesenteret tankene ble ledet hen mot da jeg leste Astrid Renlands innlegg om offerperspektivets dominerende posisjon i forståelsen av kvinnelige rusmisbrukere på 1990-tallet (Tidsskrift for Norsk Psykologforening nr. 3/2012). Renland beskriver hvordan dette perspektivet var vevd sammen med feministisk tankegods om kjønn, (av)makt og avvik, og undrer seg over at tilnærmingen fortsatt synes å stå sterkt. Offerforklaringer befester negative stereotypier om kvinner, påpeker hun, og er dessuten i utakt med forskning som nyanserer bildet av kvinner som ruser seg. Til slutt spør hun om tilnærmingen blir brukt strategisk, eller om det kvinnespesifikke offerperspektivet faktisk *har* en bred tilslutning i fagmiljøene på rusfeltet – også i våre dager.

Den type spørsmål som Renland reiser, er også relevant i sammenheng med vold mot kvinner, som – tankevekkende nok – mer spesifikt konnoterer til menns fysiske maktmisbruk innenfor rammen av et heterofilt forhold. Det var kvinnebevegelsen på 70- og 80-tallet som bidro til at slik vold ble «oppdaget» som samfunnsproblem. Fra feministisk hold ble kvinnemishandling betraktet som en manifestasjon av samfunnets kjønnskjevne maktstrukturer, og løftet fram som et kroneksempel på kvinners offerposisjon – både på makro- og mikronivå.

Samfunnsproblemer er sosialt definert

Det er ingen tvil om at feministisk aktivisme har kommet voldsutsatte kvinner til gode. Samtidig har de ideologiske føringene satt spor. Samfunnsforskere har lenge vært opptatt av hva som skjer når fortiede problemer omsider blir «sett» og tatt på alvor, og pekt på at de sosiale mekanismene bak slike oppdagelser har mange felles kjennetegn. I denne faglitteraturen, som føyer seg inn i en sosialkonstruktivistisk tradisjon, er interesser, ressurser, legitimitet og eierskap sentrale stikkord.

Utgangspunktet er at den allmenne erkjennelsen av hvilke sosiale fenomener som forvolder skade, ikke er objektivt gitt, men at samfunnsproblemer i en viss forstand må skapes. Det fordrer at problemet aktivt blir løftet frem for offentligheten av noen som har interesse av å gjøre det kjent. Aktørens interesse kan bunne i ulike forhold, både egen nytte og politisk ideologi kan ha noe å si. Uansett motiver, blir problemet gjerne presentert på måter som er ment å gjøre inntrykk. For å få gjennomslag må man også ha legitimitet og ressurser til å målbære saken. Støtte fra faglig ekspertise er essensielt fordi «prestisjegivende, helst forskningsbasert, kunnskap alltid vil være et avgjørende bidrag til konstruksjonen av problemet»^[1]. Når offentligheten er blitt vekket, vil sakens fanebærere og støttespillere aktivt bekjempe eventuelle konkurrerende synspunkter. Å beskytte eierskapet til problemet er denne fasens viktigste anliggende. Hvis problemdefinisjonen har fått en institusjonell forankring, for eksempel i tiltaksapparatet eller i politiske maktinstitusjoner, skal det som regel mye til før konkurranse utenfra utgjør en reell trussel.

Et forenklet offerperspektiv

Offerperspektivet er sentralt i mange slike prosesser. For å få oppmerksomhet om et oversett eller bagatellisert problem, vil «problemaktivistene» gjerne hevde at antallet ofre er høyt og at konsekvensene er alvorlige for dem som er rammet. Overdrivelser og forenklinger er karakteristisk, også blant forskere og fagfolk som målbærer saken. Ofte er budskapet at hele samfunnet er berørt.

Et annet budskap er at ofrene ikke kan lastes – noe bruken av selve offerbegrepet impliserer. De som er eksponert for problemet, må være troverdige, og framstå som uskyldige og forsvarsløse. For problemer som har å gjøre med vold og krenkelser, blir rollefordeling mellom offer og utøver derfor framstilt som klar og entydig. Videre blir offerperspektivet beskyttet ved å avvise eventuelle påstander om at bestemte livsstilsmarkører eller individuelle egenskaper er forbundet med økt risiko for å bli rammet.

Astrid Renlands spørsmål om hvorvidt offerperspektivet på kvinnelige rusmisbrukere blir brukt strategisk, eller om det har festnet seg som en allment akseptert sannhet, er bedre egnet til refleksjon enn til å gi klare svar. At perspektivet stadig synes å bli holdt i hevd, kan også ha andre forklaringer enn dem hun peker på. Kanskje alternative eller mer nyanserte synspunkter faktisk har en bred tilslutning, men at det skorter på krefter som har interesse av å redefinere problemet. Kanskje mangler saken også ressurser og legitimitet, samtidig som motkreftene – som besitter «eierskapet» til problemet – er sterke.

Ny kunnskap, nye perspektiver?

Vender vi blikket tilbake til vold mot kvinner, så er det åpenbart at problemets fanebærere har etterlatt seg bestemte forestillinger om hva dette voldsfenomenet handler om. Vi snakker om et alvorlig samfunnsproblem som manifesterer seg på tvers av sosiale skillelinjer, og som skyldes mangel på likestilling mellom menn og kvinner.

Men på samme måte som for kvinner som ruser seg, har også nyere forskning om vold i parforhold gitt resultater som utfordrer rådende sosiale konstruksjoner av problemet.

Tallrike undersøkelser har vist at de mest utbredte formene for partnervold blir utøvd av kvinner i minst like stor grad som av menn. I mange tilfeller er begge parter aggressive – både overfor hverandre og i andre relasjoner. Mye av partnervolden er relatert til høykonsum av alkohol, og voldsforekomsten er markant forhøyet i lavere sosiale lag. Ellers er det veldokumentert at mishandling – i ordets rette forstand – hovedsakelig rammer kvinner. Det er også grunnlag for å hevde at den virkelig grove partnervolden har svært lav forekomst i befolkningen.

Vold mot kvinner har lenge blitt ansett for å være et alvorlig samfunnsproblem. Først i nyere tid har forskere og fagfolk fått øynene opp for at vold i parforhold også berører mange barn. Hvorfor barn som lever tett på volden ikke er blitt «sett» tidligere, kan kanskje skyldes at problemer som ikke frontes av aktivister med ideologisk glød, har mindre sannsynlighet for å bli sosialt definert som samfunnsproblemer?

hilde.pape@nkvts.unirand.no

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 49, nummer 5, 2012, side

TEKST

Hilde Pape